

Чорій Юрій, аспірант, Мукачівський
державний університет, Мукачево, Україна

Chorii Yurii, Postgraduate student, Mukachevo State University,
Mukachevo, Ukraine, <https://orcid.org/0009-0007-9626-9686>

АДАПТИВНА МОДЕЛЬ ІНКЛЮЗИВНОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ В УМОВАХ
ВОЄННИХ РИЗИКІВ
AN ADAPTIVE MODEL OF INCLUSIVE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF REGIONS UNDER WARTIME
CONDITIONS

Чорій Ю. Адаптивна модель інклюзивного соціально-
економічного розвитку регіонів в умовах воєнних
ризиків. *Український журнал прикладної економіки та
техніки*. 2026. Том 11. № 1. С. 354 – 357.

Chorii Y. An Adaptive Model of Inclusive Socio-Economic
Development of Regions under Wartime Conditions.
Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology.
2026. Volume 11. № 1, pp. 354 – 357.

У сучасних умовах воєнних викликів та глибоких трансформацій економіки України особливої актуальності набуває проблема забезпечення інклюзивного соціально-економічного розвитку регіонів. Війна суттєво змінює умови функціонування регіональних економічних систем, зумовлюючи необхідність адаптації існуючих моделей розвитку з урахуванням безпекового чинника, порушення доступу до ресурсів та зростання міжрегіональних диспропорцій. Метою дослідження є обґрунтування адаптивної моделі інклюзивного соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах воєнних ризиків. Дослідження ґрунтується на використанні системного підходу до аналізу трансформації інклюзивного розвитку регіонів у воєнний період. У роботі застосовано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів економічних досліджень, зокрема методи наукового узагальнення, системного аналізу, порівняльного аналізу та моделювання, що дозволило виявити особливості функціонування регіональних економічних систем у різних умовах безпеки та обґрунтувати підходи до формування адаптивної моделі розвитку. Основна гіпотеза дослідження полягає в тому, що інклюзивний розвиток регіонів в умовах війни набуває регіонально диференційованого характеру та потребує трансформації механізмів забезпечення з орієнтацією на стабілізацію, адаптацію та відновлення. У результаті дослідження обґрунтовано концептуальні засади адаптивної моделі інклюзивного соціально-економічного розвитку регіонів, яка враховує їх типологію (фронтіві, деокуповані, опорні, тиліві) та відмінності у формуванні економічних і соціальних вигод. Визначено ключові напрями трансформації механізмів забезпечення інклюзивного розвитку, зокрема нормативно-правових, інституційних, інфраструктурних та фінансово-інвестиційних. Запропоновано типізацію моделей інклюзивного розвитку залежно від типу регіону та домінуючих компонентів розвитку. Теоретичне значення дослідження полягає у розвитку наукових підходів до формування інклюзивної моделі регіонального розвитку в умовах воєнних ризиків. Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання в процесі розроблення регіональної політики, програм відновлення економіки та прийнятті управлінських рішень щодо забезпечення стійкості та інклюзивності розвитку регіонів. Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні адаптивної моделі інклюзивного соціально-економічного розвитку регіонів, що враховує вплив воєнних чинників та диференціацію регіонів за умовами функціонування.

Ключові слова: інклюзивний розвиток, соціально-економічний розвиток регіону, регіональна економіка, воєнні ризики, адаптивна модель, інклюзивна економіка, регіональна політика, стійкість розвитку.

In the current conditions of wartime challenges and profound transformations in Ukraine's economy, ensuring inclusive socio-economic development of regions becomes particularly relevant. The war significantly alters the functioning of regional economic systems, necessitating the adaptation of existing development models to account for security factors, disrupted access to resources, and increasing interregional disparities. The purpose of this study is to substantiate an adaptive model of inclusive socio-economic development of regions of Ukraine under wartime risks. The study applies a systemic approach to analyzing transformations in inclusive regional development during the wartime period. A set of general scientific and specialized research methods was employed, including scientific generalization, systemic analysis, comparative analysis, and modeling. This made it possible to identify the specific features of regional economic systems functioning under different security conditions and to substantiate approaches to the formation of an adaptive development model. The main hypothesis of the study is that inclusive regional development under wartime conditions acquires a regionally differentiated character and requires transformation of its supporting mechanisms with a focus on stabilization, adaptation, and recovery. The study substantiates the conceptual foundations of an adaptive model of inclusive socio-economic development of regions, which considers their typology (frontline, de-occupied, support, and rear regions) and differences in the formation of economic and social benefits. Key directions for transforming mechanisms supporting inclusive development are identified, including regulatory, institutional, infrastructural, and financial-investment mechanisms. A typology of inclusive development models, depending on the region and dominant development components, is proposed. The theoretical significance of the study lies in developing scientific approaches to the formation of an inclusive model of regional development under wartime risks. The practical significance of the results lies in their potential application in the development of regional policy, economic recovery programs, and managerial decision-making aimed at ensuring resilience and inclusiveness of regional development. The scientific novelty of the study lies in substantiating an adaptive model of inclusive socio-economic development of regions that accounts for the impact of wartime factors and the differentiation of regions according to their operating conditions.

Keywords: inclusive development; regional socio-economic development; regional economy; wartime risks; adaptive model; inclusive economy; regional policy; development resilience.

Вступ

Війна змінила логіку розвитку регіонів України. Якщо раніше основна увага приділялася економічному зростанню та підвищенню рівня життя, то зараз на перший план виходять питання стійкості, безпеки та здатності регіонів просто нормально функціонувати в умовах постійної невизначеності. Руйнування інфраструктури, переміщення населення, зміни у розміщенні бізнесу – усе це безпосередньо впливає на те, як формуються економічні й соціальні процеси на місцях.

У таких умовах інклюзивний розвиток набуває нових рис і вже не відповідає попереднім уявленням. Йдеться не лише про рівний доступ до ресурсів чи можливостей, а й про те, чи взагалі цей доступ можна забезпечити. У різних регіонах ситуація суттєво відрізняється: десь головним є відновлення базових умов життя, десь – витримати навантаження через збільшення кількості населення, а десь – втримати економічну активність. Отже, одна й та сама модель розвитку не може однаково ефективно функціонувати в усіх умовах. Тому виникає потреба переглянути сам підхід до формування інклюзивної моделі розвитку регіонів. Вона має враховувати не лише економічні й соціальні аспекти, а й безпековий чинник, адаптаційні можливості та здатність до відновлення. З практичної точки зору це важливо для прийняття оптимальних

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY 4.

© Чорій Юрій, 2026

управлінських рішень на регіональному рівні.

Питання інклюзивного соціально-економічного розвитку активно досліджується як у зарубіжній, так і у вітчизняній науковій літературі. У сучасних дослідженнях інклюзивність розглядається як багатовимірне явище, що охоплює не лише рівність доходів, а й доступ до ресурсів, можливостей та участі в економічних процесах. Зокрема, Гупта Дж., Поу Н., Рос-Тонен М. [1] трактують інклюзивний розвиток як поєднання економічних, соціальних та інституційних складових, тоді як Рауніяр Г. та Канбур Р. [2] наголошують на необхідності розширення участі різних груп населення в економіці.

Прикладні аспекти інклюзивності розкрито у роботах Беннер К. та Пастор М. [3], де запропоновано систему відповідних індикаторів. Підходи Organisation for Economic Co-operation and Development [4] акцентують увагу на поєднанні економічного зростання із забезпеченням рівних можливостей для населення. Водночас Флеркемайер Г. та Спатафора Н. підкреслюють значення регіональних диспропорцій як ключового обмеження інклюзивного розвитку [5].

У вітчизняних дослідженнях інклюзивна економіка розглядається як основа підвищення якості життя та забезпечення економічного зростання [6]. Арутюнян О. [7] визначає ключові детермінанти її розвитку, серед яких важливу роль відіграють інституційні умови та розвиток підприємництва. Водночас увага приділяється проблемам регіональних диспропорцій та необхідності їх подолання [8].

Ярошенко І. та Семигуліна І. зазначають, що в умовах воєнної агресії значно розширюється коло чинників, які визначають розвиток регіонів, серед яких ключового значення набувають безпекові, демографічні, інфраструктурні та інституційні аспекти [9]. Автори підкреслюють, що вплив як внутрішніх, так і зовнішніх чинників у сучасних умовах суттєво посилюється, що обумовлює необхідність їх систематизації та врахування в процесі формування регіональної політики. За таких умов особлива увага приділяється впливу наслідків воєнних дій, зокрема руйнуванню інфраструктури, вимушеній міграції населення та втраті економічного потенціалу, що формує нові обмеження для розвитку територій. Водночас питання адаптації інклюзивної моделі розвитку регіонів до умов війни з урахуванням безпекового чинника та змін у функціонуванні економіки залишаються недостатньо розробленими, що визначає актуальність подальших досліджень у цьому напрямі.

Формулювання цілей статті

Метою статті є уточнення підходів до формування інклюзивної моделі соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах війни з урахуванням безпекових обмежень, змін у функціонуванні економіки та посилення міжрегіональних диспропорцій.

Для досягнення поставленої мети у статті передбачено вирішення таких завдань: проаналізувати, як змінюється зміст інклюзивного розвитку в умовах війни; визначити особливості формування економічних і соціальних вигод у регіонах різного типу; обґрунтувати необхідність адаптації існуючих моделей розвитку; а також запропонувати підхід до формування адаптивної моделі інклюзивного розвитку, орієнтованої на поєднання стабілізації, адаптації та відновлення регіональної економіки.

Методичною основою дослідження є системний підхід, а також методи порівняльного аналізу та моделювання.

Виклад основного матеріалу дослідження

Інклюзивний соціально-економічний розвиток доцільно розглядати як багатовимірний процес, що поєднує економічні, соціальні та інституційні складові, забезпечуючи розширення доступу до ресурсів і можливостей для різних груп населення.

Одним із найбільш системних підходів до трактування інклюзивного розвитку є праця Гупта Дж., Поу Н., Рос-Тонена М. [1], у якій інклюзивність розглядається як багатовимірний процес, що поєднує економічні, соціальні та інституційні складові. Подібної позиції дотримуються Рауніяр Г. та Канбур Р., які підкреслюють, що інклюзивний розвиток не може зводитися лише до економічного зростання, а має забезпечувати «...розширення можливостей участі різних груп населення в економічних процесах» [2]. У вітчизняних дослідженнях інклюзивна економіка розглядається як основа підвищення якості життя населення та забезпечення економічного зростання, що досягається через формування сприятливих інституційних умов і розвиток підприємництва [6; 7].

Регіональний вимір розвитку відіграє ключову роль у забезпеченні інклюзивності, оскільки суттєві міжрегіональні диспропорції обмежують можливості реалізації економічного потенціалу та доступу населення до ресурсів і послуг [5].

В умовах війни суттєво змінюється структура чинників, що впливають на соціально-економічний розвиток регіонів. Зокрема, поряд із традиційними економічними факторами зростає роль безпекових, демографічних та інфраструктурних чинників, а також наслідків воєнної агресії, таких як руйнування економічного потенціалу та вимушена міграція населення [9]. Безпекова ситуація впливає на доступність ресурсів, логіку відтворення та умови надання послуг, що по-різному проявляється в регіонах різного типу, насамперед через різний рівень руйнувань і міграційного навантаження (табл. 1).

Безпекова ситуація зараз фактично змінює саму логіку розвитку регіонів. Вона впливає не тільки на темпи економічного зростання, а й на те, як формуються економічні та соціальні результати, хто і як має доступ до ресурсів, як працюють інституції і як розвиваються окремі території. У таких умовах класична інклюзивна модель втрачає ефективність. Її потрібно адаптувати з урахуванням війни – руйнування інфраструктури, переміщення населення, змін у функціонуванні економіки.

Водночас змінюється і розуміння добробуту населення. Він залежить не лише від економічних показників, а й від того, наскільки держава і місцева влада здатні забезпечити базову безпеку, доступ до послуг і соціальну підтримку.

Так само трансформуються і механізми забезпечення інклюзивного розвитку. Усі ключові складові – нормативно-правова, інституційна, інфраструктурна та фінансово-інвестиційна – працюють вже в інших умовах. Якщо раніше вони були більше орієнтовані на зростання, то зараз їхня роль зміщується у бік стабілізації ситуації, збереження ресурсів і поступового відновлення (рис. 1).

У таких умовах логічним є формування моделі соціально-економічного розвитку регіону, яка б враховувала специфіку воєнного періоду. Йдеться про модель, що відображає зміну ключових складових інклюзивної економіки, їх відмінності залежно від типу регіону (фронтний, деокупований, опорний, тилловий), а також орієнтується на забезпечення стійкості, здатності до адаптації та подальшого відновлення.

Таблиця 1. Трансформація основних компонентів інклюзивної економіки.

Критерії	Фронткові регіони	Деокуповані регіони	Опорні регіони	Тилові регіони
Вигоди економічного зростання та продуктивності	Економічна активність має нестабільний характер	Вигоди формуються через відбудову інфраструктури, відновлення виробничих ланцюгів, запуск МСП, повернення інвестицій	Економічна активність у сферах логістики, переробки, оборонного виробництва	Зберігається відносно стабільна динаміка зростання за рахунок релокації бізнесу, інвестиційної активності та розширення податкової бази
Соціальні вигоди	Зосереджені на забезпеченні базової безпеки, доступу до мінімальних соціальних гарантій	Пов'язані з відновленням соціальної інфраструктури, реінтеграцією населення та відновленням довіри до інститутів	Визначаються здатністю інтегрувати ВПО без критичного навантаження на інфраструктуру	Характеризуються відносною стабільністю функціонування соціальної інфраструктури
Добробут населення	Має характер забезпечення базових потреб: безпека, доступ до життєво необхідних послуг та мінімальні доходи	Формується через відновлення житлового фонду, інфраструктури, робочих місць та соціальної стабільності	Визначається поєднанням мобілізаційної економіки та соціальної адаптації переміщеного населення	Формує відносно позитивну динаміку, однак супроводжується ризиками зростання соціальної диференціації

Джерело: сформовано автором.

Восний вплив: безпекові ризики, руйнування інфраструктури, внутрішня міграція, бюджетна асиметрія, зміна структури економіки

ФАЗИ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ МЕХАНІЗМІВ

- Стабілізаційна фаза (забезпечення базового функціонування)
- Адаптаційна фаза (перебудова процесів під нові умови)
- Відновлювальна фаза (створення основи для післявоєнного розвитку)

ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ

- Нормативно-правові → спеціальні правові режими, дерегуляція, компенсаційні механізми
- Інституційні → мобілізаційна координація, військові адміністрації, донорська інтеграція
- Інфраструктурні → відновлення, енергетична автономність, цифровізація послуг
- Фінансово-інвестиційні → бюджетна стабілізація, міжнародна допомога, грантова підтримка

РЕЗУЛЬТАТ

Інклюзивна модель розвитку, орієнтована на стійкість та відновлення

Рис. 1. Трансформація механізмів інклюзивного розвитку регіону в умовах війни. Джерело: сформовано автором.

В основі такої моделі лежить переосмислене розуміння інклюзивного розвитку в умовах війни. Його можна розглядати як регіонально диференційовану систему економічних і соціальних взаємозв'язків, у межах якої поєднуються інструменти стабілізації, адаптації та відновлення із забезпеченням рівного доступу до ресурсів і можливостей для населення (рис. 2). Водночас інклюзивність у воєнний період набуває ширшого змісту: вона пов'язана не лише з розподілом благ, а й із підтриманням функціонування економіки регіону та збереженням його соціальної основи.

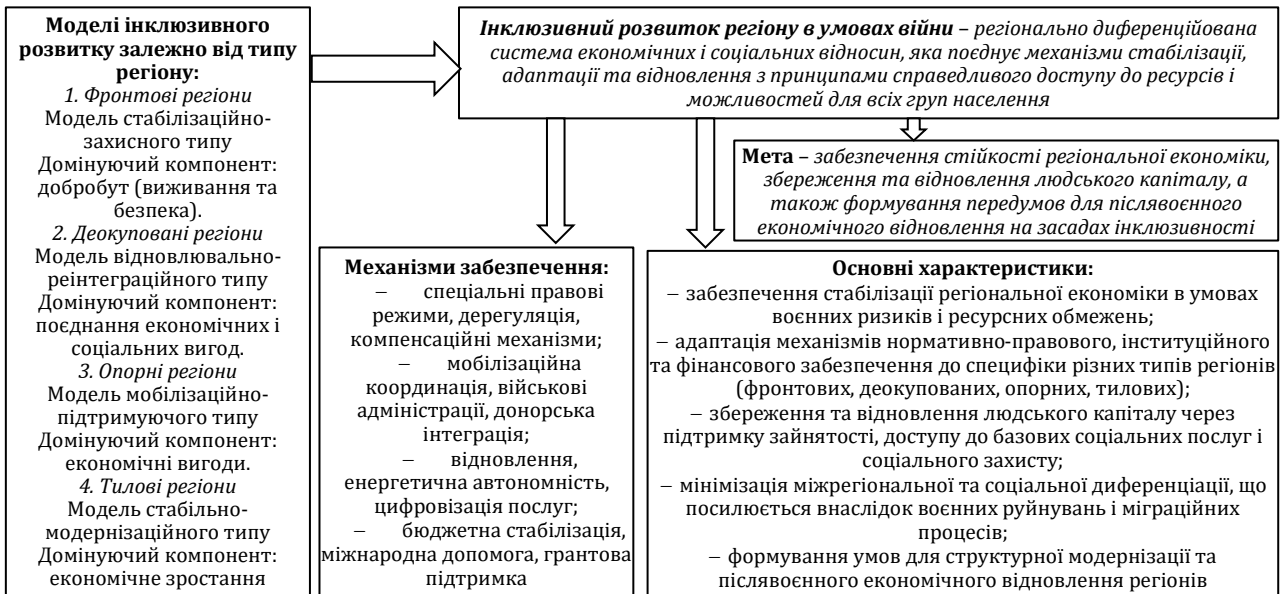

Рис. 2. Концептуальні основи адаптованої моделі інклюзивного соціально-економічного розвитку регіону в умовах війни. Джерело: сформовано автором.

Важливо підкреслити, що для кожного типу регіону (фронткових, деокупованих, опорних, тилових) формується унікальна модель інклюзивного розвитку, в основу якої закладається найбільш пріоритетний компонент моделі.

У фронткових регіонах домінуючим елементом стає забезпечення базового добробуту населення, тоді як економічні вигоди мають обмежений характер (модель стабілізаційно-захисного типу). У деокупованих регіонах пріоритет набуває поєднання відновлення економічної активності та реконструкції соціальної інфраструктури (модель відновлювально-реінтеграційного типу). В опорних регіонах посилюється роль економічних вигод, пов'язаних із мобілізаційною економікою та логістичною функцією (модель мобілізаційно-підтримуючого типу). У тилових регіонах домінує компонент економічного зростання, однак ключовим викликом стає недопущення соціальної диференціації та просторової нерівності (модель стабільно-модернізаційного типу).

Таким чином, інклюзивна модель розвитку в умовах війни набуває регіонально диференційованого характеру, де кожен компонент змінює свою інтенсивність та функціональну спрямованість.

Метою адаптованої моделі є забезпечення стійкості регіональної економіки, збереження та відновлення людського капіталу, а також створення умов для післявоєнного відновлення економіки. Досягнення цієї мети передбачає реалізацію комплексу взаємопов'язаних завдань.

Насамперед ідеться про стабілізацію регіональної економіки в умовах воєнних ризиків і ресурсних обмежень, що забезпечує підтримку основних видів економічної діяльності. Це потребує адаптації нормативно-правових, інституційних і фінансових механізмів до специфіки різних типів регіонів (фронтових, деокупованих, опорних і тилових) з урахуванням їх відмінностей у безпековій ситуації, структурі економіки та бюджетній спроможності.

У сукупності зазначені положення визначають логіку побудови адаптивної моделі соціально-економічного розвитку регіону, орієнтованої на поєднання стійкості, інклюзивності та довгострокової трансформації в умовах війни.

Висновки та перспективи подальших розвідок

В умовах війни інклюзивний соціально-економічний розвиток регіонів зазнає суттєвої трансформації, що проявляється у зміні ролі ключових факторів, механізмів та пріоритетів розвитку. Визначальним стає не лише забезпечення економічного зростання, а й здатність регіонів до стабілізації, адаптації та відновлення в умовах підвищених ризиків.

Запропонований підхід до формування адаптивної моделі інклюзивного розвитку дозволяє врахувати диференціацію регіонів за рівнем безпекових загроз, особливостями економічної структури та соціальними умовами. Це створює основу для переходу від універсальних моделей розвитку до більш гнучких, орієнтованих на специфіку кожного регіону, що підвищує ефективність управлінських рішень та забезпечує передумови для стійкого післявоєнного відновлення.

Подальші дослідження доцільно зосередити на поглибленні методичних підходів до оцінювання інклюзивного соціально-економічного розвитку регіонів з урахуванням воєнних ризиків та їх диференціації. Зокрема, потребує розвитку інструментарій кількісного вимірювання адаптивності та стійкості регіональних систем, а також уточнення системи показників, що дозволяють врахувати безпековий чинник.

Література

1. Gupta J., Pouw N., Ros-Tonen M. Towards an Elaborated Theory of Inclusive Development. *The European Journal of Development Research*. 2015. Vol. 27. P. 541-559. URL: https://pure.uva.nl/ws/files/2486334/165444_ejdr201530a.pdf.
2. Rauniyar G., Kanbur R. Inclusive growth and inclusive development: A review and synthesis of Asian Development Bank literature. *Journal of the Asia Pacific Economy*. 2009. URL: https://www.adb.org/sites/default/files/evaluation-document/35885/files/op8-inclusive-growth-development_5.pdf.
3. Benner C., Pastor M., Giusta G., Stephens P., Wander M. Inclusive Economy Indicators: Framework and Indicator Recommendations. 2016. URL: https://www.researchgate.net/publication/314282424_Inclusive_Economy_Indicators_Framework_and_Indicator_Recommendations.
4. Organisation for Economic Co-operation and Development. Inclusive Growth. 2021. URL: <https://www.oecd.org/inclusive-growth/#introduction>.
5. Floerkemeier H., Spatafora N. Regional Disparities, Growth, and Inclusiveness. *International Monetary Fund*. 2021. DOI: <https://doi.org/10.5089/9781513569505.001>.
6. Krysovaty A., Zvarych I., Brodovska O., Shevchenko I., Krasnorutskyy O. Development of Inclusive Economy as the Basis of Economic Growth of the Global Economy. *TEM Journal*. 2023. Vol. 12, P. 936-947. DOI: <https://doi.org/10.18421/TEM122-40>.
7. Арутюнян О. Основні детермінанти розвитку інклюзивної економіки. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. 2023. №3. DOI: <https://doi.org/10.30857/2786-5398.2023.3.1>.
8. Вдовичен А. А. Рекомендації щодо подолання проблем диспропорційного соціально-економічного розвитку регіонів України. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту*. 2014. № IV. С. 96-112. URL: <http://rps.chtei-knteu.cv.ua:8585/jspui/handle/123456789/449>.
9. Ярошенко І. В., Семигуліна І. Б. Чинники впливу на соціально-економічний розвиток регіонів (територій) України в умовах загроз і подолання наслідків військової агресії. *Проблеми економіки*. 2024. № 3 (61). С. 142-148. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2024-3-142-148>.

References

1. Gupta, J., Pouw, N., & Ros-Tonen, M. (2015). Towards an elaborated theory of inclusive development. *The European Journal of Development Research*, 27, 541-559. https://pure.uva.nl/ws/files/2486334/165444_ejdr201530a.pdf
2. Rauniyar, G., & Kanbur, R. (2009). Inclusive growth and inclusive development: A review and synthesis of Asian Development Bank literature. *Journal of the Asia Pacific Economy*. https://www.adb.org/sites/default/files/evaluation-document/35885/files/op8-inclusive-growth-development_5.pdf
3. Benner, C., Pastor, M., Giusta, G., Stephens, P., & Wander, M. (2016). Inclusive Economy Indicators: Framework and Indicator Recommendations. ResearchGate. https://www.researchgate.net/publication/314282424_Inclusive_Economy_Indicators_Framework_and_Indicator_Recommendations
4. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2021). Inclusive Growth. <https://www.oecd.org/inclusive-growth/#introduction>
5. Floerkemeier, H., & Spatafora, N. (2021). Regional Disparities, Growth, and Inclusiveness. *International Monetary Fund*. <https://doi.org/10.5089/9781513569505.001>
6. Krysovaty, A., Zvarych, I., Brodovska, O., Shevchenko, I., & Krasnorutskyy, O. (2023). Development of Inclusive Economy as the Basis of Economic Growth of the Global Economy. *TEM Journal*, 12, 936-947. <https://doi.org/10.18421/TEM122-40>
7. Arutunyan, O. (2023). *Osnovni determinanty rozvytku inkluzivnoi ekonomiky* [Main determinants of inclusive economy development]. *Zhurnal stratehichnykh ekonomichnykh doslidzhen* [Journal of Strategic Economic Research], (3). <https://doi.org/10.30857/2786-5398.2023.3.1>
8. Vdovychen, A. A. (2014). *Rekomendatsii shchodo podolannia problem dysproportsiinoho sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv Ukrainy* [Recommendations for overcoming the problems of disproportionate socio-economic development of the regions of Ukraine]. *Visnyk Chernivetskoho torhovelno-ekonomichnoho instytutu* [Herald of Chernivtsi Trade and Economic Institute], (IV), 96-112. <http://rps.chtei-knteu.cv.ua:8585/jspui/handle/123456789/449>
9. Yaroshenko, I. V., & Semygulina, I. B. (2024). *Chynnyky vplyvu na sotsialno-ekonomichni rozvytok rehioniv (terytorii) Ukrainy v umovakh zahroz i podolannia naslidkiv viiskovoi ahresii* [Factors influencing the socio-economic development of regions (territories) of Ukraine in the conditions of threats and overcoming the consequences of military aggression]. *Problemy ekonomiky* [The Problems of Economy], (3(61)), 142-148. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2024-3-142-148>